

zaterdag
14 september 2024
10.00-17.00 uur

**VRIENDEN
LOTERIJ**

**OPEN
MONUMENTEN
DAG**

Leeuwarden Oost **BOVENAL EN WELGELEGEN**

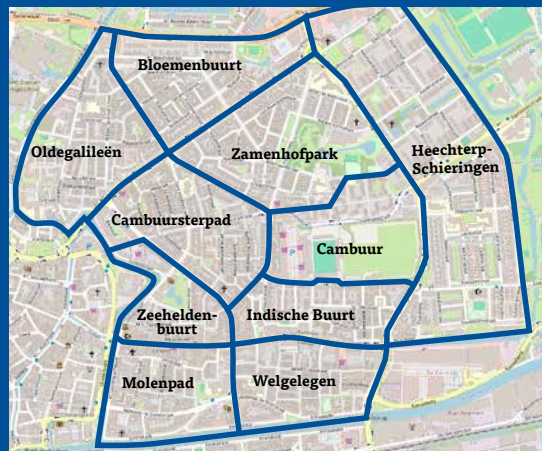
EEN GEVARIEERD STADSDEEL: LEEUWARDEN OOST

De Open Monumentendag heeft dit jaar als thema de oude(re) wijken ten oosten van de binnenstad en dan met name het centrale deel van Oud-Oost, gelegen tussen de Gerbrandyweg, het Vliet, de Oostersingel en de Schieringersloot. Tot dit deel van de stad behoren zowel de merendeels vooroorlogse buurten Oldegalileën, Bloemenbuurt, Cambuursterp, Zamenhofpark, Cambuur, Indische Buurt, Zeeheldenbuurt, Molenpad en Welgelegen als ook de naorlogse wijk Heechterp-Schieringen.

De vooroorlogse wijken ten oosten van de oude binnenstad worden sinds de jaren zeventig vaak aangeduid als Schil-Oost. Het is een wat zakelijke, ahistorische aanduiding voor een deel van Leeuwarden dat een lange geschiedenis kent en aanvankelijk onder een heel andere benaming bekend was. Wanneer we de vroeg 17^e-eeuwse uitbreiding rond het Zaailand buiten beschouwing laten, dan bereikte de historische Leeuwarder binnenstad in de jaren 1481-1494 haar huidige omvang. Het Leeuwarder grondgebied dat buiten de stadssingels bleef, werd eeuwenlang als 'de Klokslag' aangeduid. Dit stuk tot de stad behorende platteland bestond omstreeks 1500 uit een drietal buurschappen: Nieuwland, Bilgaard en Camminghaburen. Laatstgenoemde buurt lag vrijwel geheel ten noorden van Vliet-Kurkemeer, tussen de Oostersingel en het Ouddeel. De huidige gelijknamige, in de jaren 1979-2000 gebouwde wijk beslaat ruwweg het oostelijke tweederde deel van dit oorspronkelijke Camminghaburen of kortweg Cambuur. In het westelijke deel, tussen de Oostersingel in het westen en de Schieringersloot in het

oosten, stond het stamslot Camminghaburg, dat zijn naam ontleende aan de familie Cammingha. Deze omgrachte middeleeuwse stins, ter plaatse van de kruising Camminghastraat-Schoppershofstraat, werd in 1810 afgebroken. De Cammingha's waren tot aan de 16^e eeuw de machtigste adellijke familie in Leeuwarden.

Behalve boerderijen en de Camminghaburg was aan het einde van de middeleeuwen ook bebouwing ontstaan langs de belangrijkste waterweg naar het oosten, het Vliet. Nadat de stad in 1494 binnen een nieuwe singelgracht kwam te liggen, vestigden zich, onder bescherming van de Cammingha's en andere machtige Leeuwarder families als de Martena's, Minnema's en Jelgerhuizen, allerhande nijverheden langs het Vliet: steen- en pannenbakkerijen (tichelwerken), kalkbranderijen, industriemolens en werfjes. Ze strekten zich uit tot en met het Oud Panwerk (hoek Esdoornstraat-Dennenstraat) en de aangrenzende, in 1560 voor het eerst vermelde Schilkampen ('opden Schilcamp')

Uitsnede van de stadplattegrond uit ca. 1560.

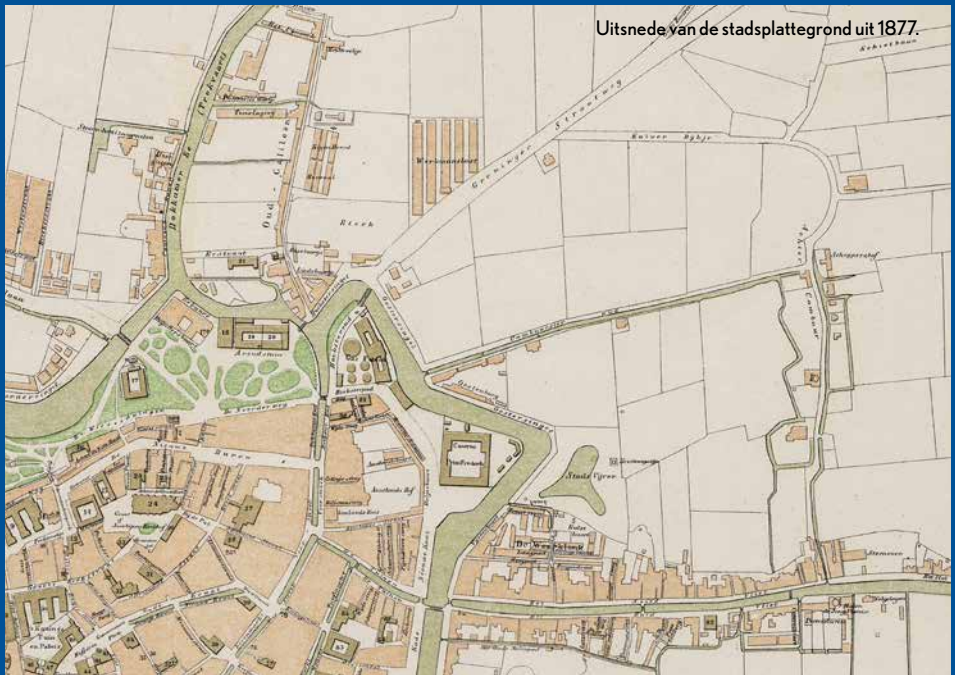
plus het ertegenover gelegen Kleijenburg. Met zijn ruim 500 jaar is het Vliet de oudste stadsuitbreiding van Leeuwarden. De lintbebouwing langs het Vliet was slechts een van de tentakels waarmee de stad zich over

haar omgeving uitbreidde. Zo ontstond ook bebouwing langs de Dokkumer Ee (Camstraburen en Oldegalileën), in de omgeving van de Potmarge (Jelgerhuis alias Achter de Hoven) en langs de Harlingervaart.

Gedurende de eerste helft van de 19^e eeuw werden de stadspoorten gesloopt en de dwingers en stadswallen afgegraven. Op de plaats van wallen ontstonden de Nieuwekade, Oosterkade en Nieuweweg. De dwingers werden omgebouwd tot parken, waaronder de Noorder- en Westerplantage, of uitgebreid, zoals de Prinsentuin. De noordoostelijke dwingers kregen bebouwing zoals de kazerne, gasfabriek en infirmerie (militair ziekenhuis). In het nog vrijwel lege gebied tussen het Noordvliet en de Zwarteweg (in 1830 deels rechtgetrokken en vervangen door de Groningerstraatweg) verrezen destijds de eerste buitenbuurtjes. Daarvan was de zogeheten Weerklank de bekendste.

Gezicht op de Camminghaburg bij Leeuwarden, 1750.

Deze buurt lag tussen het Noordvliet en de in 1826 aangelegde Stads(verswater)vijver bij de latere Vijverstraat. Ook elders tegen de oude binnenstad verrezen in de oksels van de stadsgracht, invalswegen en -wateren reeksen 'buertsjes', zoals Tulpenburg, Eigen Brood, Werkmanslust en IJsbankwartier. In 'ons gebied' gebeurde er tot de eeuwwisseling weinig. Een uitzondering daarop was de aanbouw van enkele woningen aan de zuidzijde van het Cambuursterpad en de stichting van Gemeenteschool no. 11 met bewaarschool (1882) aan de Oostersingel.

Terwijl de gemeente voor de uitbreidingen richting het station (Plan Romein 1866) en langs het Nieuwe Kanaal (Plan Hofkamp 1896) prestigieuze plannen ontwierp, vond de nieuwbouw elders vrijwel planloos plaats. Meestal gebeurde dat in de vorm van een reeks huizen die door timmerlieden-aanemers op een voormalig landbouwperceel werden opgetrokken en in een enkel geval

werden gebouwd door 'filantropische' bouwverenigingen zoals Eigen Brood en Werkmanslust. Tot zulke particuliere initiatieven behoorde ook het tweetal rijen woningen aan de Tichelstraat achter het Noordvliet (1894), evenals de woningen die tussen 1899 en 1904 verrezen nabij de aloude Weg naar Cambuur, aan de Cambuurstraat, de Noordvlietstraat en de beide Cambuurdwarsstraten. Rond de eeuwwisseling traden echter grote veranderingen op die onder meer het gevolg waren van de inwerkingtreding van de Woningwet in 1902 en van de geleidelijke uitbreiding van het kiesrecht waardoor ook andere politieke stromingen invloed kregen op het gemeentelijk beleid. Zo moest de gemeente uitbreidingsplannen maken, een woningonderzoek instellen en waar nodig woningen onbewoonbaar verklaren. In 1904 verscheen het gemeentelijk woningonderzoek en werd voor het eerst een viertal woningen onbewoonbaar verklaard. Uit de Tienjaarlijkse Volkstelling (1899), het Leeuwarder Woningonderzoek

(1904) en het rapport *Sprekende cijfers* (1904) van de inspecteur voor de Volksgezondheid in Noordoost-Nederland J. H. Faber bleek dat zo'n 40-50 % van de Leeuwarder huizen een éénkamerwoning was. Ruim een derde van het woningbestand was ronduit overbevolkt. Vrijwel meteen na de eerste onbewoonbaarverklaringen richtten enkele particulieren, waaronder een tweetal raadsleden, de Woningvereniging Leeuwarden op (maart

1905). Inmiddels was er een duidelijke samenwerking met het college van B en W en de gemeenteraad, waardoor in 1906 het besluit viel om in totaal 180 arbeiderswoningen te bouwen. Ze werden ontworpen door architect Willem Cornelis de Groot. In 1908 verrees het eerste cohort van 73 woningen aan het Noordvliet-Slot, naar de straatnamen weldra (Oud-)Indische Buurt genoemd. De overige 107 woningen kwamen in 1910 tot

Gezicht op Oostersingel, Cambuusterpad en Groningerstraatweg vanaf het dak van de Vijverschool, 1911.

stand achter de buitenplaats Welgelegen aan de Willem Loréstraat: het zestal Saskia-dwarsstraten. Tot de nieuwe bebouwing in dit gebied behoorde ook de uitbreiding van de gasfabriek aan het Hoeksterend. In 1905 werd de sprong over de stadsgracht gemaakt naar het terrein van de voormalige herberg De Bleek, waarop dat jaar de gasfabriek verrees. Langs de oostzijde van dit nieuwe gasfabriekterrein liep sinds 1917 de brede Bleeklaan als een enigszins merkwaardige diagonaal van het Vliet naar de Groningerstraatweg. De Bleeklaan was ooit bedoeld als tracé voor de trambaan die vanaf het spoor naar Groningen ter hoogte van het Emmaplein zou afbuigen en met als schakel de Alma Tademastraat, Bote van Bolswertstraat en Bleeklaan via de Groningerstraatweg naar Hardegarijp en Bergum zou lopen. Omdat de gemeente Tietjerksteradeel er een stokje voor stak, ging dit plan niet door en reed de tram naar Bergum of Dokkum tot aan Veenwouden voortaan over de spoorweg naar Groningen. Langs de Bleeklaan en de erop aansluitende De Ruyterweg (1927) en diens verlengde de Pasteurweg (1938) verrezen naast en tussen

Uitsnede van de stadsplattegrond uit 1943.

de bestaande bebouwing vooral burgermans- of middenstandswoningen, evenals zulks langs de Groningerstraatweg het geval was. Maar elders domineerde de sociale woningbouw die vooral in de jaren 1920-1930 op gang kwam. Tussen de Groningerstraatweg, Bleeklaan, De Ruyterweg en Van Leeuwenhoekstraat kwamen in totaal zo'n 750

Sportpark Cambuur, gezien vanuit het zuidwesten, ca. 1938.

corporatie- en gemeentewoningen tot stand, met in de Balistraat en omgeving nog eens 151 woningen gebouwd door de gemeente, die het geheel in 1939 langs de Insulindestraat afrondde met 75 boven- en benedenwoningen. Tijdens de jaren 1932- 1936 legde de gemeente in werkverschaffing het Oosterpark aan (in 1959 omgedoopt in Dr. Zamenhofpark) en het Sportpark Cambuur. Particuliere woningbouw vond aan het einde van de jaren dertig plaats ten noordoosten van de Van Leeuwenhoekstraat en langs en ten noorden van de Robert Kochstraat en voorts langs de Delistraat, Timorstraat en het Bataviaplein.

Na de Tweede Wereldoorlog is de woningnood onverminderd groot in Leeuwarden. De gemeente bouwt in 1947 een groot aantal onder- en bovenwoningen in lange, saaië rijen tussen de Boerhaavestraat en de Marathonstraat, de zogeheten Linnaeusbuurt, welke in 1977 de twijfelachtige eer had

de eerste naoorlogse wijk te zijn in Nederland die werd gesloopt. Tot dit type woningen behoorden ook de inmiddels gesloopte onder- en bovenwoningen, aan de westzijde van het in 1941 benoemde Cambuurplein. Terwijl deze woningen aan de west- en noordzijde van het Sportpark direct na de bevrijding werden gebouwd, ging de ruim een eeuw oude buurt de Weerklank tegen de vlakte en werd vervangen door de gemeentewoningen in wat thans de Zeeheldenbuurt is.

Ook aan weerszijden van de Archipelweg, als oostelijk segment van de zogeheten rondweg die de grens aangeeft tussen de vooroorlogse en naoorlogse bebouwing, verrijzen onder- en bovenwoningen van de gemeente. Na de oorlog richt de focus zich echter vooral op het gebied tussen de – omstreeks 1960 tot de Groningerstraatweg doorgetrokken – Archipelweg en de Schieringersloot. Doorgaande straten van Oud-Oost worden in dit gebied doorgetrokken: Insulindestraat – Esdoornstraat, Marathonstraat-Plataanstraat,

Bouwplaats aan de Cederstraat, 1953 (Leeuwarder Courant).

Linnaeusstraat-Egelantierstraat, Robert Kochstraat-Kastanjestraat. Direct ten noorden van het Vliet ontstaat de aanvankelijk onbenoemde, maar naderhand als Schieringen aangeduide wijk. Langs rechte, parallelle, naar boven genoemde straten verrijzen portiekflats van drie of vier verdiepingen die in een aantal straten worden afgewisseld met eengezins- en duplexwoningen (Abeelstraat, Berkenstraat, Cederstraat, Dennenstraat) met een mengeling van duplex- en vrijstaande woningen langs de Schieringerweg. Aan het begin van de Schieringerweg en langs de Vuurdoornstraat bouwde men in 1958 de inmiddels gesloopte hellingflats, zeer vooruitstrevend voorzien van centrale verwarming en hellingbanen ten behoeve van de kinderwagens van de kinderrijke gezinnen. Tussen de Plataanstraat en de Egelantier-

straat overheersen de eengezinswoningen. Ten noorden van de laatstgenoemde straat komt in de jaren 1959-1963 de wijk Heechterp tot stand. Het is een wijk in de zogeheten stempelbouw: repeterende blokken met drielaagse portiekflats en stroken eengezinswoningen rond een binnenterrein. De wijk werd in het laatstgenoemde jaar afgerond met Leeuwardens eerste wijkwinkelcentrum en het drietal tienhoog flats dat aan Leeuwarden in de jaren zestig, komende vanuit de richting Groningen, een grootstedse entree verschaften.

Vanaf de jaren zeventig kregen delen van Leeuwarden Oost te maken met sociale problemen. Daartoe stelde de gemeente in 1978 het Structuurplan Schil-Oost op. Op dat moment werden de woningen en de naam

Luchtfoto van het oostelijke gedeelte van de stad. Voor: Heechterp, daarachter: Cambuur, ca. 1965.

Linnaeusstraat, 1952 (Leeuwarder Courant/P. Boonstra).

van de Linnaeusbuurt vervangen door het plan *Metamorfose* met nieuwe straatnamen en gebouwd door de meest productieve naoorlogse Leeuwarder architect: Abe Bonnema. Een klein decennium later tekende Bonnema voor de herbouw van de zogeheten Kleine Driehoek bij de Tjerk Hiddesstraat. Minder bekend is dat Bonnema's eerste Leeuwarder ontwerp ook in deze wijk lag, de in 1960 gebouwde, nog bestaande Pasteurflat op de hoek van de Pasteurweg (Liwwassers: Pasteursweg) en de Schapestraat. De wijk herbergt ook Bonnema's bekende kantoor voor de Gemeentelijke Sociale Dienst aan het Noordvliet uit 1975 en gebouwd op de plek van de oude Koopmans Meelfabriek. Juist langs het Vliet vonden de meest ingrijpende veranderingen plaats. Zo werd dit water in 1969-1971 gedempt en verdween de meeste nijverheid langs zijn oevers. De sinds jaar en dag dominerende gebouwen van de Centrale werden in 1990 gesloopt en opgevolgd door

het gelijknamige winkelpark. In de jaren die volgden werd de meeste sociale woningbouw in de wijk opgeknapt, maar verdwenen de hellingflats aan de Vuurdoornstraat en Schieringerweg uit het straatbeeld om te worden vervangen door rijtjeshuizen, zoals de geschakelde sociale gezinswoningen naar ontwerp van Bauke Tuinstra en geïnspireerd op Willem Cornelis de Groot's Hollanderwijk, en enkele nieuwe galerijflats. Dat lot trof ook de hoogbouw met maisonnettes in de Wilgenstraat die jarenlang de fysieke grens markeerden tussen Schieringen en Heechterp. Het stadsdeel staat de komende jaren voor de herinrichting van het Cambuurterrein en de stadsvernieuwing van Heechterp. Hoe dan ook blijft dit belangrijke stadsdeel een gevarieerde staalkaart van met name 20^e-eeuwse (sociale) woningbouw en stadsontwikkeling.

Meindert Schroor, sociaal-geograaf

VRIENDEN
LOTERIJ

OPEN MONUMENTEN DAG

1. **Stadswerf** (Oldegalileën 25a)
 2. **IKC Prins Constantijschool**
(Willem Sprengerstraat 77)
 3. **Dokterswoning** (Groningerplein 9)
 4. **Woning** (Auke Stellingwerfstraat 41)
 5. **Galerie Art Brut 058**
(Boerhaavestraat 3)
 6. **City Life Church** (Archipelweg 133)
 7. **Het Uitzicht** (Archipelweg 222)
 8. **Portiekflat** (Archipelweg 214)
 9. **MFC Heechterp-Schieringen**
(Egelantierstraat 5) Informatiepunt
Open Monumentendag
 10. **Molenromp** (Zuidvliet 664)
 11. **Winkel Indische buurt**
(Noordvliet 525A)
Open van 12.00-17.00 uur
 12. **Woning** (2e Cambuurdwarsstraat 53)
 13. **Stadsklooster** (Vijverstraat 2)
 14. **Tryater** (Oostersingel 70)
Open van 12.00-17.00 uur
 15. **Woning** (Noordvliet 109)
 16. **Het Andere Wonen** (Noordvliet 37)
 17. **Pakhuis Koningsbergen**
(Zuidvliet 26)
 18. **TrompTheater/Kattencafé
Poespas** (M.H. Trompstraat 4A/
Noordvliet 11)
 19. **Ulu Moskee** (Noordvliet 7)
-
- A. **Eigen Brood Bovenal**
 - B. **Welgelegen/Saskiabuurt**
 - C. **Metamorfosebuurt**

P.S. GERBRANDYWEG

AUKE STELTINGHERSTRANNT

VUVERSTRANNT

DVLIET

EMMAKADE

STRAATVANWELGELEGEN

WILLEMLORESTRAAT

DERUYTERWEG

CAMBUURSTRANNT

CAMBUURSTERPAD

COOPMANSSTRANNT

INSULINDESTRANNT

NOORD-/ZUIDVLIET

ARCHIFELWEG

BOERHAAVESTRAAT

ARCHIFELWEG

EGLANTIERSTRANNT

STADSWERF - OLDEGALILEËN 25A

Wij hebben reeds eerder verteld, dat in het Noorden van onze stad, aan de Dokkumer Ee, niet ver van de 'Kippeloop', een jachthaven zal worden aangelegd. Wij kunnen thans een tekening in vogelvluchtperspectief van deze nieuwe haven publiceren... (Leeuwarder Nieuwsblad, 3 februari 1934).

Het terrein van de Stadswerf is een van de eerste schiphuiscomplexen van Leeuwarden. In de 19^e eeuw hadden hier al pakhuizen aan het water gestaan en in 1866 gaf scheepstimmerman Pier Huberts Westerman opdracht tot de bouw van een scheepstimmerloods met scheepshelling. In de jaren dertig liet de nieuwe eigenaar Gerard du Bois, aannemer van betonwerken, de architecten H. Nieuwland en W. van der Vegte een nieuwe jachthaven bouwen met een ligplaats voor zeil- en motorjachten en een verhuur van kano's en roeiboten.

Het havencomplex raakte wat in verval en in de jaren zestig werd het verkocht aan Pieter Coree, die de werf vooral gebruikte om voor zichzelf een zeewaardig zeiljacht te bouwen. In 1994 kocht de gemeente het terrein. Er waren plannen van woningbouwvereniging Patrimonium om hier aanleunwoningen voor het aangrenzende Sint Jozef te bouwen.

Aankondiging nieuwe jachthaven in Leeuwarder Nieuwsblad.

Deze gingen echter niet door. De Stadswerf werd een fraaie ambachtelijke reparatie- en onderhoudswerkplaats en (winter)ligplaats. De werkzaamheden worden uitgevoerd door mensen die (tijdelijk) geen arbeidsplaats kunnen vinden en hier een bijzondere en unieke dagbesteding vinden. De pramen van Stichting Praamvaren Leeuwarden worden in de Stadswerf onderhouden.

KONINGIN EMMASCHOOL/ IKC PRINS CONSTANTIJNSCHOOL - WILLEM SPRENGERSTRAAT 77

De Koningin Emmaschool werd op 15 april 1929 geopend. Het ontwerp is van architect Ane Nauta. Het gebouw heeft een L-vormige plattegrond, in twee bouwlagen, met een hoekpartij in twee kubistische volumes waarvan een in twee lagen en de andere in één laag. Het gebouw is bedoeld voor protestants-christelijk lager onderwijs. Nauta ontwierp het pand in een expressionistische bouwstijl, sterk refererend aan de Amsterdamse school. Dit was voor die tijd een modern ontwerp.

Op de begane grond waren drie lokalen, op de verdieping erboven vier, waarvan twee en suite. Deze waren bedoeld voor ouderavonden en andere bijeenkomsten. Ook aardig is dat die beide lokalen met het oog op het gebruik als 'schoolbioscoop' verduisterd konden worden (dit was in 1929!). En dan hebben we het nog niet eens over een apparaat voor het ophangen van kaarten, een verwarmde bergplaats voor leermiddelen en de mogelijkheid om de spreekkamer en een kamer voor de hoofdmeester te combineren tot dokterskamer!

Ruim 60 jaar na de opening van de school is het gebouw grondig gerenoveerd. In 1995 fuseerde de Koningin Emmaschool met de Prins Bernhardschool en de Oranje Nassauschool tot de Prins Constantijnschool. Het hoofdgebouw kwam in de Willem Sprengerstraat.

In 2021 is de nieuwbouw van het Integraal Kind Centrum (IKC) opgeleverd, waarin de Prins Constantijnschool en Sinne kinderopvang Willem Sprenger zijn samengaan. Bureau

Koningin Emmaschool voor Christelijk Lager Onderwijs, ca. 1935.

De Zwarte Hond is samen met Studio Nauta verantwoordelijk voor het ontwerp. Uitgangspunt was dat de karakteristieke Amsterdamse school-elementen van het oorspronkelijke gebouw werden geïntegreerd in de nieuwbouw. Een voorbeeld hiervan is het trappenhuis. Drie zadeldaken markeren het volume, met daglichttoetreding tot diep in het gebouw. Het nieuwe complex is georganiseerd rondom een aantal leerclusters met ruimten voor samenwerken, spelen, concentratie en rust. Studio Nauta: *Het gebouw zal een belangrijke rol spelen in de lokale gemeenschap.*

Nauta ontwierp het pand in een expressionistische bouwstijl, sterk refererend aan de Amsterdamse school. Dit was voor die tijd een modern ontwerp.

DOKTERSWONING - GRONINGERPLEIN 9

In mei 1936 diende J. Zijlstra een verzoek in bij de gemeente tot de bouw van een complex van vier woonhuizen aan de Groningerstraatweg en één woning op de hoek Groningerstraatweg-Groningerplein. In 1937 volgde een gewijzigd plan, met twee woningen uitgevoerd in een onder- en bovenwoning. Volgens de aanvraag ging het hier om 'middenstand-woningen', onderling licht gevarieerd. In totaal zeven woningen onder één dak, met drie grondgebonden woningen (de woning aan het Groningerplein en de woningen aan de Groningerstraatweg 54 en 60) en twee onder- en bovenwoningen (no. 56 en 56b, 58, 58b).

De bekende Leeuwarder architect Piet de Vries is verantwoordelijk voor het ontwerp van het complex woningen. Het ontwerp is typerend voor de interbellum-architectuur. De woningen zijn gebouwd met een warmrode baksteen met verdiepte lintvoegen. De woningen zijn voorzien van erkers, erker- en balkonbakken, een ruim overstek, zinken goten, rondge-

sloten deuren en schildkappen met blauw geglazuurde Hollandse golfpannen. Op de kap staan kleine kapellen en nokschoorstenen. De voortuinen zijn ommuurd.

Het ontwerp is typerend voor de interbellum-architectuur.

In de trapopgang van de hoekwoning (no. 9) is een gebrandschilderd raam van de hand van Jan Wijkmans. Deze glazenier was destijds vooral in het noorden van het land actief. Hij werkte vaak samen met het atelier van de Noord-Nederlandse Electriche Glasslijperij (N.E.G.) uit Groningen. Architect Piet de Vries hechtte aan de integratie van architectuur en kunst en werkte om die reden ook vaak samen met de N.E.G. en kwam op die wijze met Jan Wijkmans in contact. De in het glas aangebrachte woorden 'Hoop, Genezing en Harmonie' passen uitstekend bij deze prachtige 'dokterswoning'.

Interieur van Groningerplein 9, ca. 1940 (privécollectie Arjan Bosscha).

Rechts: Gebrandschilderd raam 'Genezing', ca. 1940 (privécollectie Arjan Bosscha).

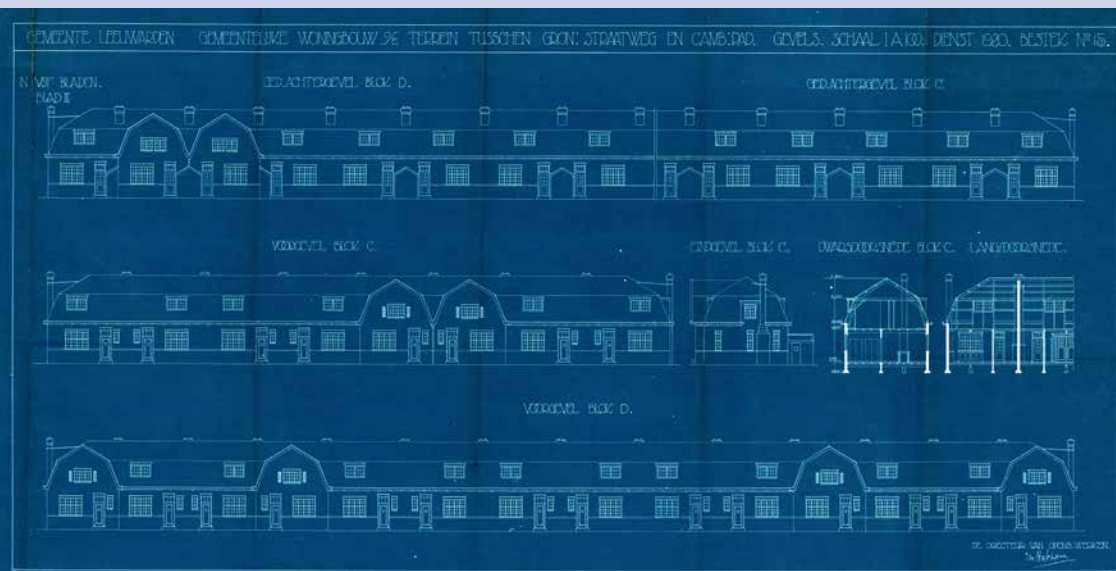
WONING - AUKE STELLINGWERFSTRAAT 41

In 1920 kwam de toenmalige directeur van Openbare Werken, Van Hylckama Vlieg, met een project van 40 woningen, te bouwen op een terrein tussen de Groningerstraatweg en het Cambuursterpad. Een project verdeeld over twee aan te leggen straten: 14 woningen aan de Schapestraat (24 tot en met 50) en 26 woningen aan de Auke Stellingwerfstraat (nummers 15 tot en met 47 en 18 tot en met 34).

Deze 'middenstandswoningen' zijn uitgevoerd in één en twee bouwlagen, elk met een breedte van een erker- en deurtravee. Ze zijn gebouwd in een rode Groninger perssteen. Vijf paren woningen hebben de geveltop aan de voorzijde, inclusief groot overstek. De gebroken schildkappen zijn voorzien van gesmoorde gegolfde Friese pannen, met tweelichtskajuiten uit het hoogste schild. De woningen hebben een tuintje aan de voor- en achterzijde.

In 1982 en 1983 is het complex woningen gerenoveerd onder leiding van het Gemeentelijk Woningbedrijf. De woningen uit 1921 zijn toen gemoderniseerd, maar geven nog steeds een goed beeld van de aard en schaal van woningbouw uit de vooroorlogse periode in Oud-Oost.

Ontwerptekening van de Auke Stellingwerfstraat, 1920.

ST. JOSEPH KLEUTERSCHOOL/ GALERIE ART BRUT 058 - BOERHAAVESTRAAT 3

In 1955 werd aan de zuidkant van het Oosterpark (vanaf 1959 Dr. Zamenhofpark genoemd) de rooms-katholieke kleuterschool St. Joseph ingezegend en geopend. Het schoolgebouw is ontworpen door architect Arjen Witteveen. *Een fraai en uiterst modern ingericht kleuterpa-leisje aldus de Leeuwarder Courant in 1955.* In traditionalistische stijl gebouwd, met twee vleugels in een winkelhaak, voorzien van zogenoemde luie zadeldaken. De bronzen luidklok is zeer karakteristiek. De school had drie lokalen op het zuiden, haaks op de Frederik Ruyschstraat, en een achthoekig speellokaal aan de Boerhaavestraat. De schoolfunctie verviel in de jaren tachtig.

Na een kortdurend gebruik door Stichting Kinderopvang Leeuwarden kwam in 1995 een

galerie met woning in het pand. Sinds 2017 biedt het pand, inmiddels van de stichting Zorg op Maat, een podium voor Art Brut, beeldende kunst gemaakt door mensen met een beperking. De voormalige schoollokalen bevatten nu drie appartementen voor deze doelgroep.

Overigens: Schuin tegenover dit pand staat nog een gebouw dat in gebruik is voor beschermd en begeleid wonen door de Stichting Zorg op Maat. Het pand van de voormalige Parkschool, in 1932 gebouwd naar ontwerp van toenmalig gemeentearchitect Justus Zuidema. Een pand met zadel- en schilddaken met rode Hollandse golfpannen, kleine kapellen en met hoekornamenten van siersmeedwerk.

De St. Josephschool, 1955.

SALVATORKERK/CITY LIFE CHURCH - ARCHIPELWEG 133

Op de hoek van de Archipelweg en de Robert Kochstraat werd eind 1962 de gereformeerde Salvatorkerk ingewijd. Dit was een kerkelijk complex met kerk, pastorie, kosterswoning, vergaderzalen, consistorie en een theaterzaaltje. Egbert Reitsma, de ontwerper van de Leeuwarder Pelikaankerk (1930), tekende aan het eind van zijn loopbaan ook voor de Salvatorkerk. In 1996 nam de Evangelische Gemeente in Leeuwarden het grootste deel van het complex over. In 2018 sloot deze kerk zich aan bij het kerkgenootschap City Life Church en de huidige naam van de Salvatorkerk is 'City Life Church Leeuwarden'.

Het complexe gebouw bestaat uit een min of meer symmetrische vijfhoek met verschillende uitstekende gebouwdelen en aan de Archipelweg een opvallende klokkenstoel. Het heeft de stilistische kenmerken van het destijds in zwang zijnde modernisme in de kerkelijke bouwkunst. De samenstellende onderdelen verschillen onderling sterk in hoogte, breedte en materiaalgebruik. De interne kerkruimten zijn gegroepeerd om een centrale hal, die tweezijdig is ontsloten

Interieur van de Salvatorkerk, 1985 (George Appelo).

door de symmetrisch ten opzichte van elkaar gelegen hoofdentrees aan de Archipelweg en de Röntgenstraat.

Het complexe gebouw bestaat uit een min of meer symmetrische vijfhoek met verschillende uitstekende gebouwdelen en aan de Archipelweg een opvallende klokkenstoel.

Vanwege het gewijzigde gebruik van het gebouw is het interieur van de trapeziumvormige kerkzaal behoorlijk aangepast. Het door de firma Verschuieren gebouwde orgel is in 2003 overgeplaatst naar de Pauluskerk in Gouda. In 2014 zijn de door architect Reitsma ontworpen vaste gelamineerde houten klapstoeltjes vervangen door losse stoelen. Het vermoedelijk ook door hem ontworpen grote bakstenen reliëf met de voorstelling 'Intocht van Jezus in Jeruzalem' is nog wel aanwezig, maar wordt nu door een theatergordijn afgedekt.

De Salvatorkerk, 1975.

SINT-FRANCISCUSKERK/HET UITZICHT - ARCHIPELWEG 222

In 1964 werd op de hoek van de Archipelweg 222 en de Kastanjestraat een rooms-katholieke kerk gebouwd naar een ontwerp van de, eveneens katholieke, Groninger architect H.J. (Herman) van Wissen. Deze beeldbepalende kerk staat aan een gelijktijdig aangelegde vijver, waarin een met de kerk verbonden klokkenstoel is geplaatst. Oorspronkelijk bevond zich in het onderste deel van die klokkenstoel een doopkapel, maar die heeft maar een aantal jaren gefunctioneerd en is vervolgens verwijderd. Het godshuis bood plaats aan 460 kerkgangers.

De kerk is aan het begin van deze eeuw door het bisdom verkocht aan de Vergadering van Gelovigen en is daarna deels (niet-ingrijpend) verbouwd. De naam van het gebouw is omgedoopt in 'Het Uitzicht'.

Opvallend aan het exterieur zijn de grote verschillen in vormgeving en materiaalgebruik van de gevels. De zuidelijke en oostelijke gevel zijn volledig opgetrokken in blokken natuursteen en zijn vrijwel blind. Het op de Archipelweg gerichte front van de kerk bestaat uit een laag volume, dat boven een betonnen trap staat, en daarachter een hoger volume met de kerkzaal.

De kerkzaal wordt gedomineerd door de aan de zuidelijke en oostelijke zijde doorlopende, onbewerkte ruwe muren van natuursteen. De noordelijke binnenmuur is voor het contrast met de andere muren gepleisterd en in 1964 voorzien van zeven kruiswegstaties van de hand van de Leeuwarder kunstenaar Bertus (Bep) Mulder. Naast de zaal-hoge vensterpartij in de noordoostelijke hoek met glas-in-loodramen bevindt zich een wandorgel, gebouwd door de firma Jos H. Vermeulen in Alkmaar.

De Sint-Franciscuskerk, 1967.

PORTIEKFLAT - ARCHIPELWEG 214

Deze portiekflat is een typisch voorbeeld van de woningbouw in Heechterp. Deze wijk werd in de jaren 1959-1963 ten noorden van en aansluitend op Schieringen gebouwd, naar een ontwerp van het bekende Rotterdamse bureau Van den Broek & Bakema. Heechterp werd ingericht in repeterende stempels van drielaagse portiekflats en rijtjes eengezinswoningen in een negental vierkante stratenblokken rond centrale open ruimten. Dit werd afgewisseld met inmiddels gesloopte maisonnetteflats van zeven lagen, een eveneens afgebroken winkelcentrum en de zogeheten Eikenflats van tienhoog (1963).

Om snel en goedkoop te kunnen bouwen werden de portiekflats opgetrokken als systeembouw (muren en vloeren in beton). Deze methode had echter zijn nadelen, zoals de bewoners van de nieuwbouwwijk al snel merkten. Water lekte langs de betonranden en kozijnen en de woningen waren tochtig en gehorig. In 1983-1984 kregen de portiekflats een grote onderhoudsbeurt. De isolatie werd verbeterd, de kozijnen vervangen, de keuken vernieuwd en het lavet maakte plaats voor een douche. Rond 2010 volgde een tweede onderhoudsbeurt. Desondanks lieten de woonomstandigheden te wensen over. In 2020 werd bekend dat alle portiekflats in Heechterp gesloopt gaan worden, om ruimte te maken voor nieuwe woningen.

Flatgebouw Archipelweg op hoek van Beukenstraat, 1959.

MFC HEECHTERP-SCHIERINGEN - EGELANTIERSTRAAT 5

Het opvallende oranje Multifunctioneel Centrum (MFC) voor Heechterp-Schieringen is gebouwd op de plek waar een maisonnetteflat stond die in 1995 is gesloopt. De locatie is strategisch gekozen op de grens van Heechterp en Schieringen. Architecte is Anna Fernandez van KAW uit Groningen. Het bijzondere hellende gebouw met scheve ramen is 87 meter lang en het verschil in hoogte van de 'kantelende doos' of 'de Titanic' is 3.60 meter. Dit wijkcentrum werd in 1997 door staatssecretaris Jacob Kohnstamm feestelijk geopend met onder meer een optreden van Anneke Douma. Passend bij Leeuwarden Oost hing er een dag later al een briefje aan de muur bij de politiepost die er toen nog zat: *we hewwe un woanskip en ut is nou al sinkend!*

In 1997 is ook het kunstwerk 'De vier windrichtingen' van Hanshan Roebers geplaatst, met borden in verschillende talen om de diversiteit van Oud-Oost te benadrukken. Voor het gebouw ligt een vrolijke buurttuin, die in 2016 is aangelegd door hovenier en tv-presentator Rob Verlinden. In 2018 is het

Feestelijke opening van het wijkcentrum Heechterp-Schieringen, 1997 (Leeuwarder Courant/Paul Janssen).

MFC verbouwd. Het gebouw is nu ook de buurtkamer van Leeuwarden Noord-Oost en wordt daarnaast ook voor andere doeleinden gebruikt, zoals het wijkrestaurant 'Lekker Briek' en exposities.

**Het verschil in hoogte van de
'kantelende doos' of 'de Titanic'
is 3.60 meter.**

MOLENROMP - ZUIDVLIET 664

De molenromp aan het Zuidvliet 664 is een restant van een vóór 1685 gebouwde volmolen voor de textielindustrie. Hier werden dichte wollen stoffen gemaakt. Het meeste muurwerk bestaat uit een rode steen uit de 17^e eeuw. De rondbogige raam- en deuropeningen met zandstenen negblokken en sluitstenen zijn ook kenmerkende stijlelementen uit deze periode. Vóór 1749 werd de molen omgebouwd tot pelmolen. Dit type molen werd gebruikt om het kaf van de graankorrel te scheiden. Enkele tientallen jaren later, in de eerste helft van de 19^e eeuw, werd de molen weer omgebouwd. Dit keer tot oliemolen voor de voedingsmiddelenindustrie.

De oliemolen werd vanaf 1819 'De Haan' genoemd. Later werd deze oliemolen gecombineerd met een cementmolen. In 1888 verdween de opbouw van de molen.

De molenromp werd van 1923 tot 1999 gebruikt door stoomketelbedrijf Van Duuren. Gelt Glas is de architect van het huidige ontwerp van de molen. Tot voor kort was in deze molenromp een lunchcafé en winkel van de JP van der Bent Stichting gevestigd. Sinds 1 juli is het pand in bezit van Niek Witteveen en zal hier een adviesbureau voor openbaar groen, natuur en landschap worden gevestigd.

In 1888 verdween de opbouw van de molen. De molenromp werd van 1923 tot 1999 gebruikt door stoomketelbedrijf Van Duuren.

Zuidvliet met molenromp 'De Haan', gezien vanaf de Poppebrug, 1962.

WINKEL INDISCHE BUURT - NOORDVLIET 525A

Aan het Vliet was rond 1900 behoefte aan meer en goede volkswoningen en daartoe kocht de Woningvereniging Leeuwarden een terrein aan het Noordvliet. Hier verrees in 1908 de Indische Buurt, bestaande uit 73 woningen onderverdeeld in acht verschillende typen. Het ontwerp was van de Leeuwarder architect Willem Cornelis de Groot, ook de ontwerper van het kleurrijke Gabbema Gasthuis.

Ook in de Indische Buurt paste De Groot, hoewel bescheiden, kleurrijke materialen toe: bijvoorbeeld in de frontgevels aan het Vliet vlakken met gele verblendsteen omrankt door bruine baksteen. De woningen kregen voor een tuintje en achter een bleek en uitpandig privaat. De kamers werden voorzien van

De woningen kregen voor een tuintje en achter een bleek en uitpandig privaat. De kamers werden voorzien van twee bedsteden en een zolderkamertje was bereikbaar via een vaste trap.

twee bedsteden en een zolderkamertje was bereikbaar via een vaste trap. Nog tijdens de bouw werd één hoekwoning veranderd in een winkel, waarvoor veel belangstelling bestond. Deze hoekwoning en winkel, op Noordvliet 525A, is opengesteld op deze Open Monumentendag.

Dit pand is op 14 september a.s. geopend van 12.00 uur tot 17.00 uur.

Gezicht op de Indische buurt, 1929.

WONING - 2E CAMBUURDWARSTRAAAT 53

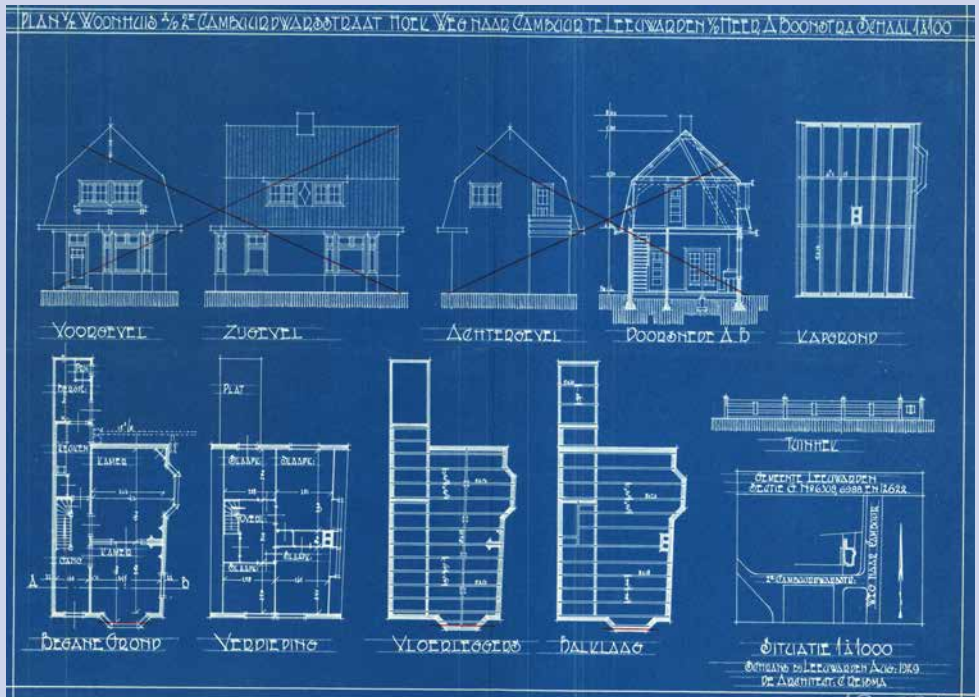
Deze woning is gebouwd in 1930, in opdracht van en bedoeld als woonhuis voor A. Boonstra. Een vrijstaand hoekpand, met de voordeur aan de Tweede Cambuurdwarsstraat en de oostelijke zijgevel aan de 'Weg naar Cambuur', of eigenlijk de Cambuurstraat die reeds in 1897 als zodanig werd aangeduid.

Een eerste ontwerp van architect C. Reisma ging nog uit van één bouwlaag met kap. Dat ontwerp is vervolgens door hem aangepast tot twee bouwlagen met kap.

De woning onderscheidt zich nadrukkelijk ten opzichte van de buurpanden. Het betreft een 'een-onder-een-kap', terwijl de buurpanden geschakeld zijn, uitgevoerd in één bouwlaag

met kap en van een eerder bouwjaar. Deze hoekwoning is ook ruimer, hoger en uitgevoerd in een andere bouwstijl, met onder andere twee erkers in de oostgevel. De bijbehorende garage is in 1958 aangebouwd; dat was toen nog mogelijk voor een aanneemsom van f 800,- ...

In 2017 zijn de oorspronkelijke ramen op de verdieping vervangen vanuit duurzaamheids-overwegingen. Wel opnieuw met de roedeverdeling. Aardig om te weten: voor de woning, in het grasperk, staat een kolossale boom van hoge leeftijd die door de gemeente enkele keren genomineerd is als mooiste boom van Leeuwarden.

Afgekeurde ontwerptekening van 2e Cambuurdwarsstraat 53, 1929.

KAREL DOORMANSCHOOL/STADSKLOOSTER - VIJVERSTRAAT 2

Op 18 april 1950 werd de nieuwe U.L.O.-school van de Vereniging voor Christelijk Schoolonderwijs te Leeuwarden geopend aan de Karel Doormanstraat. De school werd vernoemd naar de straat waar ze aan gelegen is.

Architect Witteveen ontwierp een gebouw met zes lokalen en met de mogelijkheid om deze zonder al te veel moeite uit te breiden met een vleugel langs de Van Galenstraat. Al binnen vier jaar volgde de voorziene uitbouw; consequentie van het stijgende leerlingenaantal van 150 tot 225. Enkele jaren later kon ook nog eens een gymnastieklokaal bijgebouwd worden. Architect B. Kalma ontwierp een zaal van 10x20 meter op een kleine kavel. Om die reden werden de kleedruimte en de twee doucheruimtes (een voor jongens, een voor meisjes) onder de grond gemaakt.

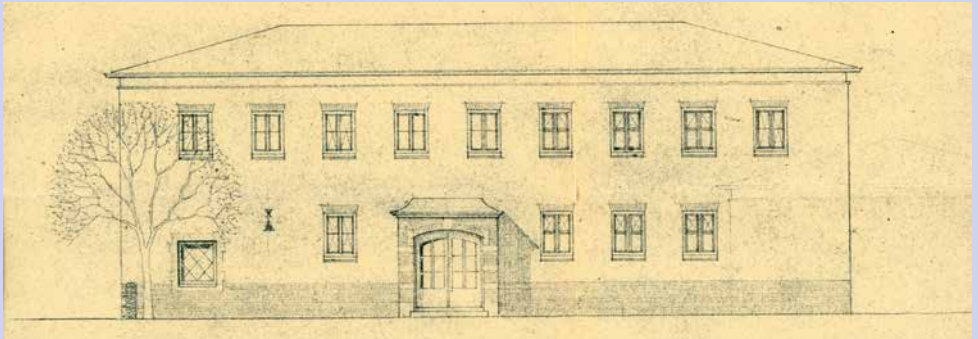
In de jaren tachtig, toen de school gebruikt werd als dependance van het Lienward College, pleitte de buurt voor sloop van het pand en voor aanleg van een speelterrein en parkeerplaatsen. De gemeente koos uit financiële overwegingen voor handhaving, met perspectief tot inbouw van apparte-

De achterzijde en zijkant van de Karel Doormanschool, 1986.

menten. Het gymlokaal kreeg een passende gebruiker; boksschool Olympia betrok in 1994 deze ruimte.

In 2018 werd de benedenverdieping van de voormalige school verbouwd tot meditatiehuis met gastruimtes. Een initiatief van Lieuwe en Jeannot Bijleveld. Het klooster werd verdeeld over de vijf lokalen, met woonruimte voor het gezin Bijleveld en twee ruimtes voor gasten. De doelgroep bestaat vooral uit pelgrims op het Jakobspaad tussen Santiago de Compostella (Spanje) en Sint Jacobiparochie. Dat verklaart ook de gekozen naam 'Jabixhûs' voor het klooster.

Detail uit de ontwerptekening van de U.L.O.-school, 1949.

VIJVERSCHOOL/TRYATER - OOSTERSINGEL 70

De monumentale Vijverschool is gebouwd in twee delen. Eerst werd in 1883 de rechtervleugel gebouwd in neorenaissancestijl, de Gemeenteschool 11 in twee lagen en daarna gekoppeld de Gemeentelijke Bewaarschool 5. Het gebouw is ontworpen door stadsarchitect en directeur gemeentewerken Johannes Noordendorp. Opvallend aan dit gebouw is het zeer vroege gebruik van kalkzandsteen. Tussen 1902-1904 werd het gebouw aan de linkerkant fors uitgebreid met zes lokalen en een conciërgewoning. Die uitbreiding is in stijl en materiaalgebruik soberder dan de oudbouw en is getekend door Willem Hofkamp, de opvolger van Noordendorp.

Vanaf 1968 heeft de scholengemeenschap Lavo-Leao de Vijverschool gebruikt en daarna tot 1992 zat de Kunstacademie in het pand. In de jaren negentig ontstond het idee om theatergezelschap Tryater en Jeugdtheater-

Foto: Lucas Kemper.

school Meeuw in de Vijverschool te huisvesten. Hans Heijdeman en Bauke Tuinstra waren de architecten van de uitbreiding en verbouwing. Aan de westkant werd een deel van het bestaande gebouw gesloopt om ruimte te bieden

aan nieuwbouw. De voormalige bewaarschool aan de rechterkant werd ook gesloopt, maar de monumentale zuidoostelijke gevel keerde terug met gebruikmaking van de kunststenen versieringen, zoals de cartouches 'Anno', 'Gem. Bewaarschool No 5' en '1883'. De voormalige conciërgewoning bleef ook behouden en wordt nu gebruikt als verblijfsruimte voor overblijvende medewerkers uit de Randstad en het buitenland. In 2001 is het getransformeerde complex in gebruik genomen. In 2017 heeft het exterieur van het monumentale deel de originele kleuren teruggekregen.

Dit pand is op 14 september a.s. geopend van 12.00 uur tot 17.00 uur.

De Vijverschool, 1904.

WONING - NOORDVLIED 109

Dit bijzondere herenhuis met een fraaie trapgevel is gebouwd in 1735 in opdracht van Johannes Gelterp, die meerdere panden in de stad in bezit had. Een fraai woonhuis buiten de stadsgrachten aan het Vliet, in een ook toen al bedrijvig gebied waar nog druk met vracht gevaren werd. De voorgevel is in 1917 vernieuwd met gebruikmaking van

gebeeldhouwde zandstenen ornamenten uit de oorspronkelijke gevel van 1735. Beide bouwjaren zijn aangebracht op rolwerkcartouches. Op het dak staat een opvallende windwijzer in de vorm van een paard.

In 1941 was er een grote brand, waarbij de kap en eerste verdieping zwaar beschadigd raakten en daarna werden herbouwd.

Achter de voorgevel is het pand vermoedelijk nog grotendeels 18^e-eeuws. De begane grond, die de laatste tijd als garage is benut, werd vroeger ook als woonruimte gebruikt. In 1941 was er een grote brand, waarbij de kap en eerste verdieping zwaar beschadigd raakten en daarna werden herbouwd. Toen is waarschijnlijk ook de huidige garagedeur aangebracht. Achter het pand ligt een grote tuin.

Het verwaarloosde maar monumentale pand zal verbouwd worden tot appartementen. Hierbij zal de historische voorgevel volledig worden gerestaureerd.

Noordvliet 109, 1965 (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/G.J. Dukker).

GEMEENTELIJKE SOCIALE DIENST/ HET ANDERE WONEN - NOORDVLIEET 37

Dit pand is ontworpen door architect Abe Bonnema. Het gebouw werd in 1975 opgeleverd als een gemengd woon- en werkcomplex. Het pand bezat bij de oplevering naast de kantoorruimte ook circa twaalf woningen. De mix van wonen en werken was destijds in de nieuwbouw ongebruikelijk.

De beoogde gebruiker voor de kantoorruimte was de Gemeentelijke Sociale Dienst (GSD). Bonnema vond dat een voorziening als de GSD niet in een kantoorpark thuishoorde, maar op een meer centrale en binnenstedelijke plek. Het gebouw was een van de meeste geslaagde werken dat het kantoor Bonnema voortbracht in het kader van stadsvernieuwing. In 1976 ontving Bonnema in Londen een Britse staatsprijs voor zijn ontwerp. Ook werden foto's en ontwerptekeningen in 1979 opgenomen in een tentoonstelling in het MoMa in New York.

Het GSD-kantoor vertoont duidelijke kenmerken van het structuralisme. De zichtbare structuur werd gebouwd door middel van

Patio van het complex van de Gemeentelijke Sociale Dienst, 1977 (Collectie Paul Janssen).

een ingenieus bouwsysteem van voorgefabriceerde betonelementen. In het kantoordeel is een kleine stervormige patio uitgespaard, met daktuinen naar ontwerp van Mien Ruys. In 1994 verhuisde de GSD en werd de vrijgekomen kantoorruimte tot woonruimte omgevormd. Sinds 2021 beheert Het Andere Wonen Leeuwarden hier 23 kleinschalige zorgwoningen.

Complex van de Gemeentelijke Sociale Dienst, ca. 1977.

PAKHUIS KONINGSBERGEN - ZUIDVLIED 26

Op het Zuidvliet staat een reeks forse pakhuizen. Uit dit rijtje is Koningsbergen het meest stoere. Niet alleen omdat dit pakhuis het grootste is, maar ook omdat het iedere vorm van decoratie mist. Het werd omstreeks 1800 gebouwd in opdracht van Jan Zeper, die, zoals zijn naam al doet vermoeden, zeepzieder was. Mogelijk gebruikte hij Koningsbergen als opslag voor grondstoffen of het eindproduct. De naam is afgeleid van de destijds Oost-Pruisische havenstad die thans Kaliningrad heet.

Het pakhuis heeft drie volledige bouwlagen, nog een volledige bouwlaag in de kap en twee vlieringzolders. De gevelopeningen zijn gerangschikt in het traditionele pakhuis-schema: laaddeuren in het midden met aan beide zijden vensters. In dit geval hebben de vensters van de onderste verdiepingen zware tralies. Oorspronkelijk zat er geen glas in en

Gezicht op het Zuidvliet, met de pakhuizen Koningsbergen, Friesland en Groningen, 1962 (Leeuwarder Courant).

als de luiken open stonden voor verlichting of ventilatie, moest inbraak voorkomen worden. Eveneens opvallend zwaar zijn de gehengen van de deur op de begane grond. Die van de volgende verdieping zijn een graadje lichter uitgevoerd. Het smeedijzeren hek voor de hijsdeur van de vierde bouwlaag is een moderne toevoeging. De rechter zijgevel ligt vrij aan een steeg. De achtergevel aan het Molenpad telt drie bouwlagen met drie assen van rondboogvensters, deels met tralies en alle voorzien van luiken. Hier is geen topgevel, maar een dakschild.

Koningsbergen was tot de demping van het Vliet nog in bedrijf voor opslag bij factorij F.T. Husinga. In 1978 werd het na een grote verbouwing door architectenbureau Gerbenzon en partners in gebruik genomen als eigen kantoorruimte. Het pakhuis is nu in gebruik als kantoorruimte, kunstenaarsateliers en woningen. Het interieur valt op door de zware standvinken, die de vloeren dragen.

Pakhuizen Koningsbergen, Friesland en Groningen, 1954 (Leeuwarder Courant).

TROMPTHEATER/KATTENCAFÉ POESPAS M.H. TROMPSTRAAT 4A/NOORDVLIET 11

Aan het eind van de 19e eeuw ontstond er in Leeuwarden een kleine maar gestaag groeiende Baptistengemeente. Aanvankelijk kerkten de baptisten in een pand in de Bagijnestraat, maar medegebruikers van dat pand klaagden over hinder en noodzaakten hen een andere locatie te zoeken. Die vonden zij in 1913 aan het Vliet op no. 11, waar het gemeentelid H. v.d. Heide een deel van zijn woonhuis beschikbaar stelde. Ook deze ruimtes bleken te klein voor de groeiende gemeente en na aankoop van no. 11 in 1933 besloot men een kerk te bouwen in de erachter gelegen grote tuin.

Het ontwerp was van de gereformeerde architect P.E. Post, die een sobere doch intieme kerkzaal ontwierp met 450 zitplaatsen. De kerk is gebouwd door de Leeuwarder

Voorgevel van de kerk van de Baptistengemeente, ca. 1950.

aannemer R. Wijbenga. Opvallend zijn de glas-in-loodramen. De ingang van de kerk bevond zich aan de M.H. Trompstraat en aan de achterkant kwam een doorgang naar het Vliet 11, dat door de gemeente werd gebruikt als verenigingsgebouw.

In 1996 verhuisde de Baptistengemeente en werd de kerk verkocht aan een vastgoedhandelaar. Sindsdien hebben verschillende partijen in het pand gehuisd, waaronder kunstinitiatief Voorheen De Gemeente. Sinds 2013 zit het TrompTheater in de voormalige kerk. In 2016 opende Kattencafé Poespas aan het Vliet 11 zijn deuren. Beide locaties worden gerund door cliënten van stichting Rondomzorg, waardoor de panden zowel letterlijk als figuurlijk met elkaar verbonden zijn.

Interieur van de kerk van de Baptistengemeente, ca. 1980.

ULU MOSKEE - NOORDVLIET 7

De Ulu Moskee is gevestigd in een rijksmonument met een zeer afwisselende geschiedenis. Het is gebouwd in 1870 als herenhuis in 18^e-eeuwse trant met een ingang in het midden en twee vensters aan weerszijden. De gevel is boven de eerste verdieping afgesloten door een geblokte kroonlijst, waarboven een halfronde dakkapel.

In het begin van de vorige eeuw kochten de gebroeders Dijkstra de panden Noordvliet 5,7 en 7a, en later ook nog 9. Zij waren kooplieden en winkeliers in manufacturen. D. Dijkstra kwam te wonen op no. 7, de winkel zat ernaast op no. 7a en het pakhuis zat achter no. 7. De voorgevel van het herenhuis op no. 7 bleef ongemoeid en dankzij Kramers bewaard gebleven tekening wordt duidelijk dat er sinds 1913 door de verschillende gebruikers van de

voorgevel van no. 7 het nodige is verdwenen. Gelukkig is het houtsnijwerk bij het bovenlicht boven de voordeur nog wel aanwezig.

Het pand is rond 1970 aangekocht door de gemeente Leeuwarden en onder meer gebruikt als jongerencentrum 't Vliet'. De historische indeling en detaillering zijn hierdoor niet meer aanwezig. In 1993 heeft de Islamitische Stichting Nederland (ISN) 'Ulu Leeuwarden' het pand aangekocht als religieuze en culturele ontmoetingsruimte. De gebedsruimte voor vrouwen is gevestigd op de begane grond en voor mannen op de eerste verdieping. Met deze moskee tegenover het pand van de Vrije Evangelische Gemeente op Zuidvliet 14 zijn de twee grote wereldgodsdiensten tegenover elkaar gevestigd aan het Vliet.

De gebroeders Dijkstra op het Noordvliet, met aan de linkerkant no. 7, 1963 (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/G.J. Dukker).

KARAKTERISTIEKE SOCIALE WONINGBOUWPROJECTEN

In deze buurten zijn geen opengestelde panden, maar ze zijn de moeite waard om doorheen te lopen.

A. Eigen Brood Bovenal

Eigen Brood Bovenal aan de Oldegalileën is het eerste bouwplan van een woningbouwvereniging in Friesland. Architect is Jacob Izaäks Douma. De buurt bestaat uit 64 net niet rug-aan-rug gebouwde woningen (tussensteeg van 1 meter breedte) in acht blokjes die vanaf 1863 in drie fases zijn gebouwd. De woninkjes meten 6x6,3 meter en zijn gebouwd in een hoogst simpele traditionele bouwstijl. Tussen Oldegalileën 14 en 16 is een poort gemaakt met daarachter een doorloop naar het Hoeksterplein. Naast deze poort is in 1990 een gevelsteen geplaatst met een afbeelding van een knipbrood en het opschrift 'Eigen Brood Bovenal', vervaardigd door Hans 't Mannetje. Ten oosten van het wigvormige Hoeksterplein zijn in 1904 nog vijftig woningen gebouwd; Nieuw Eigen Brood, naar ontwerp van de vermaarde Leeuwarder architect Willem Cornelis de Groot.

B. Welgelegen/De Saskiabuurt

De Saskiabuurt was na de Indische Buurt het tweede grootschalige woningbouwproject van de Woningvereniging Leeuwarden. Het stedenbouwkundige plan voor de buurt is evenals het architectonische ontwerp voor de 107 arbeiderswoningen van de hand van architect Willem Cornelis de Groot. De bouw startte in 1909 en kwam gereed in 1910. De 107 woningen zijn verdeeld over zeven gesloten blokken aan de Saskiastraat, de Saskiadwarsstraten, de Willem Loréstraat en de Straat van Welgelegen. De naam van deze laatste straat verwijst naar Welgelegen, een buitenplaats die aan het Zuidvliet stond.

Aan de Saskiastraat en de Straat van Welgelegen kwamen iets ruimere, duurdere woningen te staan. De zorgvuldig gedetailleerde woningreeksen zijn gebouwd in een voor de periode karakteristieke vernieuwingsstijl. De bebouwing aan de Straat van Welgelegen valt vooral op door de plastische, verspringende gevelpartijen, decoratieve toevoegingen en gevarieerde venstervormen.

C. Metamorfosebuurt

Architect Abe Bonnema is ontwerper van de opvallende woonwijk Metamorfose. Deze woonbuurt werd tussen 1981 en 1983 gebouwd op de locatie van de Linnaeusbuurt die eind jaren veertig van de vorige eeuw was gebouwd maar vanwege de matige bouwkwaliteit en achterstallig onderhoud én sociale problematiek al na dertig jaar werd gesloopt, de eerste gesloopte naoorlogse buurt van Nederland. Opvallend aan het bouwplan Metamorfose zijn de onderdoorgangen en torenachtige delen met kapjes in vier lagen, die het wijkje een fantasievol uiterlijk geven. In de onderdoorgangen zijn fotocollages van de oude Linnaeusbuurt, een muurschildering van Eddy Sikma en informatiepanelen te zien.

De Albert Schweitzerstraat in de Metamorfosebuurt, 1981 (Leeuwarder Courant).

HUISREGELS

Tijdens de Open Monumentendag 2024 gelden de volgende huisregels:

- Volg aanwijzingen van OMD-vrijwilligers en pandeigenaren op.
- Volg binnen de gebouwen de aangegeven looproute indien aangegeven.
- Raak niets aan.

Fotografieren: Het is niet toegestaan om in een bezocht pand foto's van het interieur te maken zonder toestemming van de pandeigenaar of de daar aanwezige vrijwilliger.

Centraal informatiepunt: Het centrale informatiepunt van deze Open Monumentendag is te vinden in Multifunctioneel Centrum Heechterp-Schieringen, Egelantierstraat 5 te Leeuwarden.

Colofon

Organisatie Open Monumentendag Leeuwarden:
Historisch Centrum Leeuwarden, Monumentenzorg gemeente Leeuwarden, Leeuwarder Historische Vereniging Aed Levwerd

De Open Monumentendag Leeuwarden 2024 is financieel mogelijk gemaakt door:

- Zadelfonds gemeente Leeuwarden
- Gemeente Leeuwarden, Cultuur
- Gemeente Leeuwarden, Project Leeuwarden Oost

Veel dank gaat uit naar alle eigenaren en gebruikers van opengestelde panden en naar de vrijwilligers. Dankzij hun inzet, deskundigheid en gastvrijheid kan de Open Monumentendag tot stand komen.

Tekst: Werkgroep Open Monumentendag Leeuwarden, Meindert Schroor

Redactie: Werkgroep Open Monumentendag Leeuwarden, Marga ten Hoeve

Foto's: Collectie Historisch Centrum Leeuwarden, tenzij anders vermeld (Sj. Andringa, Sjoerd Bonga, Dikken & Hulsinga, Ch. Gombault, Dienst Stadsontwikkeling, Paul Janssen, H. Mellema, H.A. Rollema, T. Slagboom en H.J. Zijlstra).
Omslagfoto: Eigen Brood Bovenal, 1938. Luchtfoto Leeuwarden Oost, ca. 1965.

Ontwerp: Richard Bos

Druk: Dekker Creatieve Media & Druk